

SPIS TREŚCI

<i>Wprowadzenie</i>	17
<i>Część pierwsza. Ateizm w starożytności i średniowieczu</i>	
I. <i>Co było na początku: wiara czy niewiara?</i>	27
Problem pierwotnego ateizmu	27
Mentalność pierwotna: <i>mana</i>	31
Na początku – ani wiara, ani niewiara: świadomość mityczna .	34
Od mitu przeżytego do mitu konceptualizowanego: religia i jej pochodne	37
Od mitu przeżytego do magii: postawa zabobonna i jej pochodne	40
Od ateizmu teoretycznego do ateizmu praktycznego: hipoteza robocza	42
Ateizm wśród ludów pierwotnych i starożytnych	45
II. <i>Ateizmy grecko-rzymskie</i>	51
Do V wieku p.n.e.: akceptacja materialistycznego panteizmu	51
432 p.n.e.: uchwała Diopejtosa, początek procesów o ateizm i bezbożność	55
Od Sokratesa-agnostyka do Diagorasa i Teodora Ateusza	58
Platon, ojciec nietolerancji i represji wobec ateizmu	63
Demistyfikacje: Euhemer i panteizm stoicki	68
Epikureizm, ateizm moralny	72
Sceptycyzm świata grecko-rzymskiego w II i I wieku p.n.e. . .	77
Ateizm starożytny i jego granice	81
III. <i>Średniowieczny ateizm?</i>	87
„Wieki wiary”?	87
Arabsko-muzułmański wkład w niewiarę	93

Problem podwójnej prawdy	97
Pokusy rozumu	100
Środowiska niedowiarków	103
Potrzeba „dowodów” świadczy o wątpieniu	106
Cuda i sceptycyzm	111
„Bezbożność skryta pod poczciwością”	114
Świadectwa niewiary	116
Materialistyczny naturalizm wieśniaków	121
Słabość kościelnego nadzoru	122
Świat ekskomunikowanych, potencjalnych ateistów	129
<i>Część druga. Renesans: ateizm wywrotowy</i>	
IV. <i>Kontekst niewiary w renesansie</i>	135
Lucien Febvre i problem niewiary w XVI wieku	135
Padwa i Pomponazzi	139
Praktyka wątpienia we Włoszech	142
Nowy kontekst społeczno-kulturowy mniej sprzyja wierze ..	145
Wielkie odkrycia geograficzne i problem ludów bezbożnych	149
Waga terminologii	153
Nieczystości wiary. Znaczenie bluźnierstwa	156
Diabeł i ateizm	159
Podejrzany kontekst	163
V. <i>Świadectwa ateizmu w XVI wieku</i>	169
Kalwin, demaskator niewiary	169
Świadectwa ateizmu przed rokiem 1570 rokiem	173
Fenomen europejski	177
Wzmożenie niewiary po 1570 roku	180
Ateizm kontestujący	183
Od Morza Śródziemnego po Anglię: sceptycyzm ludu	187
VI. <i>Ateizm krytyczny (1500–1600)</i>	193
Credo niewierzących	193
Ateiści w apologetyce: Duplessis-Mornay	196
Hołd Charrona	200
Niewiara we Włoszech, od Aretina do Bruna	202
Dolet, Gruet i Servet: męczennicy wolnej myśli (1546–1553)	208
Niewiara jako bunt egzystencjalny	214

Agnostyczne przesłanie <i>Cymbalum mundi</i> (1537)	217
Znaczenie ateizmu praktycznego w środowiskach marginalnych	220
<i>Część trzecia. Między dwoma kryzysami świadomości (1600–1730)</i>	
VII. <i>Pierwszy europejski kryzys świadomości: libertyni sceptycy (1600–1640)</i>	229
Myśl libertyńska	230
Nowy kłopotliwy kontekst kulturowy	234
Zaniepokojenie wzrostem niewiary: świadectwa	238
Myśl libertynów według ojca Garasse'a (1623)	244
Postawa i początki libertynów według Garasse'a	249
Kontrowersje wokół <i>Doctrine curieuse</i>	253
Główne środowiska libertynów	256
Przypadki wątpliwe: Gassendi, Patin	261
Naudé i Le Vayer: pesymizm sceptyczny	263
De Vauquelin, Des Barreaux i de Viau: epikurejski pesymizm	267
VIII. <i>Niewiara jako rewers Wielkiego Wieku (1640–1690)</i>	273
Wzrost zagrożenia i niepokój Bossueta	274
Świadectwa literackie	276
Czas świętoszków	282
Popularność Epikura	285
Znaczenie libertynów drugiego pokolenia	288
Dualistyczna mentalność	291
Kartezjanizm, nośnik niewiary?	291
Spinoza, Hobbes, Huet: wiara w defensywie	297
Atomy a niewiara	301
Kręte ścieżki niewiary w XVII wieku: Vanini	304
Cremonini i włoski ateizm	309
Holandia i Anglia: niewiara nieskrywana	311
Agnostycyzm XVII wieku: <i>Theophrastus</i> (1659)	318
IX. <i>Drugi kryzys świadomości europejskiej: rozum i ateizm (1690 – około 1730)</i>	321
Wszystkie drogi prowadzą do ateizmu	321
Era podejrzeń i wątpienia	327

Podróże kształcą niewiarę	332
Historia porównawcza i krytyka biblijna: dwa nowe impulsy do niewiary	337
Bayle i obrona ateistów	343
Anglia, ojczyzna wolnomyślicielstwa	347
Collins, Toland i Shaftesbury	351
Walka z ateizmem	353

Część czwarta. *Wiek XVIII, wiek niewiary*

X. <i>Manifest księdza Mesliera (1729)</i>	361
Skandal	361
Bóg nie istnieje	364
Materia jest jedynym bytem	367
Krytyka objawienia	372
Jezus, „arcyfanatyk”	374
Historia szaleńców	377
Życie i tajemnica Jeana Mesliera	381
Rozpowszechnianie się idei Mesliera w XVIII wieku	386
Meslier od rewolucji francuskiej do ZSRR	389
Naśladowcy Mesliera	392
Dom Deschamps i jego „ateistyczna teologia”	396
XI. <i>Irreligia i społeczeństwo</i>	399
Bilans wizytacji pasterskich: pojawia się zniechęcenie	399
Niezrozumienie autorytetów moralnych: Massillon	403
Słabość apologetyki: Alfons de Liguori	406
Rozpacz duchowieństwa Francji (1750–1775)	409
Od rozpacz do paniki (1775–1782)	412
Paryż, stolica niewiary: świadectwo Merciera	416
Postępy niewiary w Europie Środkowej	420
Przykład idzie z góry: arystokracja, wyższy kler, wielka burżuazja	423
Drobnomieszczanie, rzemieślnicy, przewoźnicy, marynarze ..	427
Ateizm: wytwór chrześcijaństwa? Rozdział <i>profanum–sacrum</i>	432
Skutki nadmiaru dogmatów i jansenizmu	436
Szerzenie się niewiary: kawiarnie, kluby, gazety	440
Nielegalne publikacje ateistyczne i deistyczne	445

<i>XII. Podważenie fundamentów chrześcijaństwa i wahania</i>	
<i>deizmu</i>	455
Deizm albo strach przed pustką	455
Bóg nie dający się udowodnić, lecz obecny: Hume, Kant i filozofia niemiecka	458
Niezgoda na unicestwienie	463
Śmierć ateisty i śmierć wierzącego	467
Pesymizm jednoczy wierzących i niewierzących	471
Podzielony front obrońców wiary	474
Dusza, moralność, natura: wahania i problem polityczny ...	479
Deizm, ateizm i antyklerykalizm: Morelly	485
Nurt antyracjonalistyczny i sceptyczny	488
Wolter i „wojna domowa wśród niewierzących”	490
<i>XIII. Afirmacja materializmu ateistycznego</i>	
Mit ateistycznego spisku	497
Początki i główne rysy materializmu	499
Ateizm sceptyczny (d’Alembert) i ateizm praktyczny (Helwecjusz)	503
Od człowieka-maszyny do zwykłego ateisty	506
„Kto to jest ateista?” (Sylvain Maréchal, 1800)	511
Na obrzeżach: nihilistyczny ateizm niemiecki i ateizm markiza de Sade’a	513
Diderot, ateista zatroskany, i Holbach, ateista pogodny ...	517
„Kim jest ateista?” (Holbach, 1770)	522
<i>Część piąta. Stulecie, w którym Bóg umarł (XIX wiek)</i>	
<i>XIV. Rewolucyjna dechrystianizacja:</i>	
<i>wybuch ateizmu ludowego</i>	527
Antyklerykalizm	527
Czerwoni księża i kapłani ateści: naśladowcy Mesliera ...	531
Misjonarze ateizmu	536
Małomiasteczkowy ateizm	539
Stały dylemat rządzących: ateizm czy deizm	543
Religie zastępcze?	546
Bilans dechrystianizacji	551
<i>XV. Wzrost ateizmu praktycznego i jego zmagania</i>	
<i>Tour de France</i> szlakiem bezbożności	555
Przykład Bretanii	559

Władze kościelne podnoszą alarm	564
Społeczne warianty niewiary	567
Rola antyklerykalizmu	573
Przyczyny niewiary. Wiara potrydencka	577
Wolnomyślicielstwo, szpica niewiary	580
Wolnomyślicielstwo jako kontr-Kościół?	583
„Wojna z Bogiem” (Paul Lafargue)	586
Różne aspekty walki	591
XVI. <i>Od wiary do niewiary: zastępcze wierzenia</i>	595
Kościół zrywa z nowoczesnym światem	595
Słabości teologii i egzegezy	601
Od wiary do niewiary przez seminarium i Biblię: Renan, Turmel, Loisy, Alfarc	605
Historia religii, szkoła niewiary	609
Ścieżki ateizmu albo jak traci się wiarę w XIX wieku	612
Tęskniący za Bogiem	616
Wielkie pomieszanie wierzeń	620
Nowe Kościoły	624
XVII. <i>Ateizmy systemowe albo ideologie śmierci Boga</i>	629
Racjonalizm heglowski i jego idealistyczna spuścizna	630
Feuerbach i ateizm antropologiczny	634
Marx, Lenin i ateizm społeczno-ekonomiczny	639
Ateizm historycystyczny	643
Ateizm psychologiczny i zrozpaczony indywidualista Stirnera, Schopenhauera i Hartmanna	647
Nietzsche, od śmierci Boga do szaleństwa	650
Ateizm psychofizjologiczny i psychoanalityczny	655
<i>Część szósta. Koniec pewników (XX wiek)</i>	
XVIII. <i>Ateizm i wiara: od wojny do rozejmu?</i>	663
Ruch „Ateistów” w Rosji radzieckiej (1925–1935)	664
Zadzyszka „,,Ateistów” i zwrot polityczny (1935)	669
Ateizm wojujący w krajach rządzonych przez marksistów po 1945 roku	672
Niemarksistowskie ruchy ateistyczne	674
Potyczki racjonalistów w latach 1950–1980	676
Zawieszenie broni?	681

„Odzyskiwanie” ateistów przez Kościół	682
Czy można dowieść istnienia Boga?	687
Teologia wychodzi na spotkanie ateizmu	689
XIX. <i>Hipoteza Boga: przebrzmiały problem?</i>	695
Egzystencjalizm: odrzucenie Boga w imię wolności	695
Bez-sens pytania o Boga w świetle filozofii analitycznej ...	698
Nauka: negować Boga czy rewidować koncept	701
Złagodzenie marksizmu	707
Badania socjologiczne i miara niewiary	708
Koniec kategoryzacji (ateista, niewierzący, agnostyk, indyferentny)	711
Utrata wiary w XX wieku: kilka przykładów	715
Psychologiczna i socjologiczna przestrzeń ateizmu	718
XX. <i>Niewiara po dwóch tysiącach lat chrześcijaństwa: jaki bilans?</i>	723
Znaczenie niewiary i trudności wojującego ateizmu	723
Wybuch wiary: od Boga do Ducha	727
Majsterkowanie przy wierzeniach i próby odzyskania pola ..	729
Dwuznaczności pokus paranaukowych	733
Od ateizmu do indyferencji	736
Młodzi i Bóg: masowe odrzucenie	739
„Powrót religijności”: iluzja	744
Ku utracie sensu	748
Zakończenie. <i>Czy wiek XXI będzie irreligijny?</i>	751